

Słotwórstwo rzeczowników

Autor: Halina Karaś

Słotwórstwo rzeczowników w gwarach ludowych cechuje większa produktywność niektórych formantów słotwórczych. Dotyczy to między innymi przyrostków *acz*, *ak*, *ek*, *ka*, *nik*, np. *dmuchacz*, *budowacz*, *golacz* "fryzjer"; *bluźniak*, *judak*, *źłopak*, *niedbałek*, *bociek*, *indorka*, *brudaska*, *krawczka* "krawcowa"; *wyśmiewnik*, *dębniak*, *kacznik*. Formant *ak* w nazwach istot małych dominuje w gwarach Polski północnej, skąd przechodzi również do języka ogólnego, np. *cielak*, *źrebak*, *kurczak*, *prosiak*; *ę* w tej kategorii występuje w gwarach Podhala i innych terenów Małopolski. W związku z zanikiem odmiany rzeczowników, typu *źrebię* w gwarach północnej Wielkopolski i Krajny wytworzyła się opozycja znaczeniowa *cielę* "małe cielę"; *: cielak* "podroste cielę";. Duży ekspresywizm wypowiedzi gwarowych prowadzi do wielkiej liczby formantów zdrabiających i zgrubiających. Do tworzenia zdrobnień wykorzystuje się m.in. przyrostki: *ęczek*, *ak*, *aszek*, *cik*, *iczek*, *ulek*, *unia*, *uszczek*, *uszka*, *yszek*, np. *boczeszek*, *chleweczek*, *bocianiak*, *stryjaszek*, *krówcia*, *córcia*, *bydeleczo*, *nosulek*, *buziunia*, *grzebiuszczek*, *stołyszek*, a na pograniczu białorusko-ukraińskim występują także przyrostki *eniek*, *eńka*, *eńko*: *ogródeniek*, *kukuleńka*, *żyteńko*, *serdeńko*, *słoweńko*. Równie liczne są zgrubienia, najczęściej z formantami: *al*, *as*, *cha*, *idło*, *isko*, *ska*, np. *babal*, *zębala*, *pędral*, *cukieras*, *dziobas*, *gburas*, *szwagras*, *świnias*, *donicha*, *zmarszcha*, *łycha*, *kielbacha*, *chamidło*, *chłopidło*, *durnidło*, *bękarcisko*, *chorobisko*, *czapisko*, *kielbasisko*, *garnczyisko*, *łajdaczysko*, *chmurzysko*, *końsko*, *pazursko*, *świńsko*. Liczne w gwarach ludowych są także derywaty paradygmatyczne (zob. Derywacja), np. *narzek* "narzekanie";, *potraf* "potrafienie";, *zaprzeka* "zaprzeczenie";. Zjawiskiem szczególnym jest prefiksacja rzeczowników, którą cechuje większa produktywność formantu *pa*, rzadkie zaś *wą*, np. *pałuba* "kłoc";, *pamłoka* od *młaka* "czarna chmura";, *parowa* "miejsce grzańskie, błotnisko";, *wądół*, *wągroda* "ogród";. Zachowane są też niektóre formanty staropolskie, np. *ach*, *aj*, *al*, *ała*, *as*, *awa*, np. *niedbach*, *mrugaj*, *bajdała* (zob. Archaizmy słotwórcze). Niewiele jest formantów typowo gwarowych, takich jak: *aga*, *ajda*, *ajka*, *aszek*, *ich*, *icha* (np. *sałaga* "włóczęga";, *ciamajda*, *kokajka* "kura";) czy ograniczony tylko do gwar wielkopolskich *yszek*, np. *kamyszek*. Pojawiają się także sufiksy obce: *acja*, *ant*, *atyka*, *ista*, *unek*, *us*, np. *buntacja*, *źbracja*, *rekrutant*, *grajatyka*, *skrzypista*, *spekuliści*, *myślunek*, *potargus*, *wędrus*. Liczne złożenia, zrosty i kontaminacje wyrazowe w większości mają charakter ekspresywny, np. *chłopotziad*, *babożeń* "ten, który się ożenił z kobietą starszą od siebie";, *chlapousz*, *ciężkosraj*, *darmochleb*, *gównojad*, *chwalibzdura*, *dusimiech* "organista";, *kopidół* "grabarz";, *męczybułka* "piekarz";, *pustanoc* "noc czuwania nad zmarłym";, *chleburad* "kto łasy na chleb";, *dziadoryja* "dziad "(pracharyja "źbracze zaniedbane gospodarstwo";, *samoludek* "samolub ")(odludek. Dość zróżnicowane są nazwy żon i dzieci (zob. Nazwiska kobiet). W nazwach synów występują zazwyczaj przyrostki *ów*, *ak*, a na pograniczu białoruskim również *uk*, np. *Jasieniców*, *Staszek*, *Bernecczak*, *Bobiniuk*. Nazwy żon i dzieci często są nacechowane emocjonalnie. Por. Ekspresywne nacechowanie wypowiedzi, Słownictwo ekspresywne, Spieszczenia.